

СТОМАТОЛОГІЯ

УДК 616.31:614.25(477.65)

DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-2-6>

Світлана ДРАМАРЕЦЬКА

кандидат медичних наук, доцент кафедри стоматології № 1 Донецького національного медичного університету, вул. Юрія Коваленка, 4а, Кропивницький, Україна, індекс 25031 (s.i.dramaretska@dnmu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9387-0712>

Олександр УДОД

доктор медичних наук, завідувач кафедри стоматології № 1 Донецького національного медичного університету, вул. Юрія Коваленка, 4а, Кропивницький, Україна, індекс 25031 (o.a.udod@dnmu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-1936>

Svitlana DRAMARETSKA

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Dentistry No. 1, Donetsk National Medical University, st. Yuria Kovalenko, 4a, Kropyvnytskyi, Ukraine, postal code 25031 (s.i.dramaretska@dnmu.edu.ua)

Oleksandr UDOD

Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Dentistry No. 1, Donetsk National Medical University, st. Yuria Kovalenko, 4a, Kropyvnytskyi, Ukraine, postal code 25031, (o.a.udod@dnmu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Драмарецька С., Удод О. Ортодонтична допомога у стоматологічних закладах охорони здоров'я Кіровоградської області та динаміка її показників. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. Вип. 2 (11). С. 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-2-6>

Bibliographic description of the article: Dramaretska S., Udod O. (2023). Ortodontychna dopomoha u stomatolohichnykh zakladakh okhorony zdorovia Kirovohradskoi oblasti ta dynamika yii pokaznykiv [Orthodontic assistance in dental health care institutions of the Kirovohrad region and the dynamics of its indicators]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykhologichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 2 (11), 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-2-6>

ОРТОДОНТИЧНА ДОПОМОГА У СТОМАТОЛОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ДИНАМІКА ЇЇ ПОКАЗНИКІВ

Анотація. Вступ. Чисельність лікарів-стоматологів у закладах охорони здоров'я скорочується. Цю динаміку і показники надання ортодонтичної допомоги можливо відстежити на прикладі Кіровоградської області.

Мета. Аналіз показників щодо лікарів та ортодонтичної допомоги у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області за 2018–2021 роки.

Методи. Проаналізовані дані звітів профільних закладів охорони здоров'я системи МОЗ України у Кіровоградській області щодо кількості лікарів та показників ортодонтичної допомоги дітям і дорослим за 2018–2021 роки.

Результати. Число лікарів-стоматологів у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області скоротилося з 320 у 2018 році до 202 у 2021 році (на 36,9%), забезпеченість на 10 тисяч населення області зменшилася з 3,41 до 2,25 (на 34,0%). У 2018–2019 роках лікарів-ортодонтів було 4, у 2021 році – лише 2, забезпеченість лікарями-ортодонтами на 10 тисяч також зменшилася у 2 рази: від 0,04 до 0,02. У 2018 році було вперше оглянуто 3682 пацієнти, у 2021 році – 2649, що на 28,1% менше, показники на 10 тисяч населення області склали 38,8 та 29,0. Серед дорослих у 2018 році вперше було оглянуто 271 пацієнта, у 2021 році – 185 (на 31,8% менше), на 10 тисяч дорослого населення показник знизився з 3,5 до 2,5. У 2018 році було вперше оглянуто 3411 дітей, у 2021 році – 2464 дитини (на 27,8% менше), на 10 тисяч дитячого населення показники становили 201,5 та 152,3. Завершили ортодонтичне лікування у 2018 році 588 пацієнтів усіх вікових категорій, у 2021 році – 605 (на 2,3% більше), на 10 тисяч населення області – 6,2 та 6,6. Лише 93 дорослі особи закінчили лікування у 2018 році, у 2021 році їх було 109 (на 17,2% більше), на 10 тисяч дорослого населення показники становили 1,2 та 1,4. Закінчили ортодонтичне лікування у 2018 та 2021 роках 495 та 496 дітей, показники на 10 тисяч дитячого населення – 29,2 та 30,7.

Висновки. Кількість лікарів-стоматологів та лікарів-ортодонтів у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області системи МОЗ України за 2018–2021 роки суттєво скоротилася, що відобразилося на показниках забезпеченості і надання ортодонтичної допомоги дорослому та дитячому населенню області.

Ключові слова: заклади охорони здоров'я, Кіровоградська область, доросле та дитяче населення, ортодонтичне лікування.

ORTHODONTIC ASSISTANCE IN DENTAL HEALTH CARE INSTITUTIONS OF THE KIROVOHRAD REGION AND THE DYNAMICS OF ITS INDICATORS

Abstract. Introduction. The number of dentists in healthcare institutions is decreasing. This dynamics and indicators of orthodontic care provision can be traced on the example of the Kirovohrad region.

The Aim. Analysis of indicators regarding doctors and orthodontic care in health care institutions of the Kirovohrad region for 2018–2021.

Methods. Analyzed data from reports of specialized health care institutions of the Ministry of Health of Ukraine in the Kirovohrad region regarding the number of doctors and indicators of orthodontic care for children and adults for 2018–2021.

The results. The number of dentists in health care institutions of the Kirovohrad region decreased from 320 in 2018 to 202 in 2021 (by 36.9%), the coverage per 10 thousand population of the region decreased from 3.41 to 2.25 (by 34, 0%). In 2018–2019, there were 4 orthodontists, in 2021 – only 2, the supply of orthodontists per 10 thousand also decreased by 2 times: from 0.04 to 0.02. In 2018, 3,682 patients were examined for the first time, in 2021 – 2,649, which is 28.1% less, the rates per 10 thousand population of the region were 38.8 and 29.0. Among adults, 271 patients were examined for the first time in 2018, in 2021 – 185 (31.8% less), the rate per 10 thousand adults decreased from 3.5 to 2.5. In 2018, 3,411 children were examined for the first time, in 2021 – 2,464 children (27.8% less), the indicators calculated per 10 thousand child population were 201.5 and 152.3. In 2018, 588 patients of all age categories completed orthodontic treatment, in 2021 – 605 (2.3% more), per 10 thousand of the entire population of the region – 6.2 and 6.6. Only 93 adults completed treatment in 2018, in 2021 there were 109 of them (17.2% more), the rates were 1.2 and 1.4 per 10 thousand adults. In 2018 and 2021, 495 and 496 children completed orthodontic treatment, the rates per 10 thousand child population were 29.2 and 30.7.

Conclusions. The number of dentists and orthodontists in health care institutions of the Kirovohrad region of the Ministry of Health of Ukraine for 2018–2021 has significantly decreased, which was reflected in the indicators of provision and provision of orthodontic care to the adult and child population of the region.

Key words: health care facilities, Kirovohrad region, adult and child population, orthodontic treatment.

Вступ. Ортодонтична патологія достатньо розповсюджена серед дитячого та дорослого населення світу, і з часом її показники лише зростають [1, с. 40; 2, с. 28]. Така ж тенденція виявлена і щодо розповсюженості цієї патології у дітей та дорослих нашої країни [3, с. 43; 4, с. 71; 5, с. 53]. Найчастіше серед інших ортодонтичних порушень зустрічаються скупченість зубів, патологія прикусу і розвитку щелеп тощо [6, с. 148–149; 7, с. 62]. Діагностика ортодонтичної патології вимагає низки високотехнологічних методів обстеження, для виконання та інтерпретації результатів яких потрібна висока кваліфікація та достатній досвід лікаря-стоматолога-ортодонта. Лікування ортодонтичних порушень за допомогою знімної та найчастіше незнімної апаратури є тривалим і продовжується роками з наступним довгим ретенційним періодом. Під час довготривалого лікування суттєво погіршується гігієнічний стан порожнини рота пацієнтів, страждають природні механізми самоочищення, накопичується зубний наліт, значно зростають ризики щодо розвитку таких захворювань, як карієс та хвороби пародонта [8, с. 70]. Для їх попередження мають бути обов'язково застосовані певні заходи, причому на особливу увагу заслуговують діти.

Незважаючи на високу розповсюженість ортодонтичної патології, відповідний різновид стоматологічної допомоги неможливо назвати достатньо доступним для населення нашої країни. Реформування галузі охорони здоров'я безпосередньо торкнулося і системи стоматологічної допомоги та, відповідно, профільних закладів, які її надають та

які підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України. Ці заклади набули статусу неприбуткових комунальних підприємств і перейшли на ринкові механізми функціонування. За умови наявності угоди з Національною службою здоров'я країни терапевтична та хірургічна стоматологічна допомога дітям надається безкоштовно, водночас ортодонтичне лікування здійснюється виключно на платній основі [9, с. 185]. Між тим, зважаючи серед іншого і на високу поінформованість батьків та дітей щодо ортодонтичної патології та її негативних наслідків, затребуваність у відповідних лікувально-діагностичних заходах стрімко зростає.

Ортодонтична допомога відноситься до високотехнологічних та, зрозуміло, високоартісних різновидів стоматологічної допомоги, і це певним чином заохочує лікарів-ортодонтів до приватної практики. Можливо, деякий вплив та сприяння процесам міграції лікарських кадрів до приватної стоматології мають і суттєві структурні перетворення у галузі охорони здоров'я країни, що відбулися і продовжують відбуватися у ході її реформування. Деякі тенденції як відносно кадрового складу, так і особливостей надання ортодонтичної допомоги за декілька років можливо відстежити на прикладі даних щодо профільних закладів охорони здоров'я системи МОЗ України, розташованих у Кіровоградській області. Коректний аналіз відповідних інформативних показників проводили за період, який безпосередньо передував 2022 року.

Мета дослідження – аналіз кількісних показників, які стосуються лікарських кадрів та ортодон-

тичної допомоги у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області, підпорядкованих МОЗ України, за 2018–2021 роки.

Матеріали і методи дослідження. Були ретроспективно проаналізовані дані статистичних звітів профільних стоматологічних закладів охорони здоров'я системи МОЗ України у Кіровоградській області, які характеризували надану у 2018–2021 роках ортодонтичну допомогу дорослому і дитячому населенню цієї області [10, с. 15–16, 59–61; 11, с. 16–17, 60–62]. З метою забезпечення коректності аналітичного порівняння динаміку показників оцінювали за передвоєнні роки, враховуючи при цьому можливий вплив чинників пандемії, викликаной вірусом COVID-19, та карантинних обмежень, пов'язаних з нею.

Проведений аналіз стосувався показників, які констатують загальну кількість лікарів-стоматологів, у тому числі лікарів-ортодонтів, які працювали у зазначений період у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області, що підпорядковані Міністерству охорони здоров'я країни, та забезпеченість ними населення області. Далі аналізували дані щодо кількості усіх вперше оглянутих пацієнтів, які звернулися до лікаря-ортодонта, та окремо такої чисельності дорослих осіб віком 18 років і старше та дітей віком до 17 років включно, причому ці показники наводили в абсолютних числах та на 10 тисяч відповідного населення. На наступному етапі аналізу за тими ж самими градаціями розглядали показники, що характеризують кількість усіх осіб і окремо дорослих та дітей, які закінчили ортодонтичне лікування, знов в абсолютних числах та на 10 тисяч відповідного населення. У ході порівняльного аналізу наведених показників оцінювали їх динаміку за 2018–2021 роки з визначенням певних тенденцій та наданням можливих пояснень тих чи інших змін.

Результати дослідження та їх обговорення. За період, що аналізується, загальна чисельність лікарів-стоматологів у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області системи МОЗ України скоротилася з 320 у 2018 році до 202 лікарів-стоматологів у 2021 році, тобто на 36,9%, причому якщо у 2019 році працювали 302 лікарі-стоматологи, то у 2020 році їх стало значно менше – залишилося 247 лікарів-стоматологів, і у 2021 році скорочення продовжилось. Така ж тенденція виявлена і щодо забезпеченості лікарями-стоматологами на 10 тисяч усього населення області, цей показник поступово знижувався таким чином: у 2018 році він складав 3,41, у 2019 році – 3,26, у 2020 та 2021 роках – 2,70 та 2,25, останній показник нижче за початковий на 34,0%. Наведені значення суттєво поступають середнім в країні, зокрема, згідно зі згаданим переліком років, відповідні показники склали 4,01; 3,68; 3,04 та 2,78.

Слід зауважити, що порівняно з загальною кількістю лікарів-стоматологів, які працювали у закладах Кіровоградської області, підпорядкованих МОЗ України, лікарів-ортодонтів дуже мало. У 2018–2019 роках їх було 4, що становило 1,3% від чисельності лікарів-стоматологів. У наступних роках у закладах системи МОЗ країни працювали лише 3 та 2 лікарі-ортодонти, що складало 1,2% та 1% від загального числа лікарів-стоматологів, тобто навіть за такої невеликої кількості їх чисельність за чотири роки скоротилася у 2 рази. Забезпеченість лікарями-ортодонтами на 10 тисяч населення також зменшилася у 2 рази: від 0,04 у 2018 та 2019 роках до 0,03 у 2020 році та 0,02 у 2021 році. Слід зазначити, що ці показники є значно нижчими за такі ж середні показники в країні, у 2018–2019 роках показник забезпеченості лікарями-ортодонтами в Україні на 10 тисяч населення становив 0,10 (у 2,5 рази вищий за відповідний у Кіровоградській області), у 2020 та 2021 роках – 0,08 (у 2,7 та 4 рази вищий).

Зважаючи на таку невелику кількість лікарів-ортодонтів, які працювали протягом 2018–2021 років у закладах охорони здоров'я системи МОЗ України, тим не менш, у 2018 році ними було вперше оглянуто, загалом, 3682 пацієнти, а у наступному році – навіть більше, зокрема, 4746 осіб усіх вікових категорій. Суттєве падіння кількості первинно оглянутих відбулося у 2020 році, коли лікарі-ортодонти оглянули лише 2090 пацієнтів, що на 43,3% менше за початковий показник у 2018 році і на 56,0% менше за максимальний показник в 2019 році. Далі у 2021 році відбувалося деяке збільшення до 2649 вперше оглянутих пацієнтів, цей показник на 28,1% нижчий, ніж початковий, однак слід зважати на те, що у 2018 році працювали 4 лікарі-ортодонти, а у 2021 році – тільки 2 лікарі-ортодонти. Динаміка показників кількості пацієнтів в абсолютних числах за роками визначила таку ж і відносно цих показників у розрахунку на 10 тисяч населення області. У 2018 році обчислений на 10 тисяч населення показник складав 38,8, у 2019 році він збільшився до 50,5, у 2020 році різко впав до 22,6 (у 2,2 рази), а у наступному році незначно підвищився до 29,0. Порівняно з початковим рівнем, у 2018 році його зниження становило 25,3%. Звертає на себе увагу, що середньоукраїнські показники на 10 тисяч населення в усі роки, за які проводиться аналіз, систематично та суттєво перевищували відповідні обласні. У 2018 році середній показник в країні складав 85,0 (і був 2,2 рази вищий), у 2019 році – 75,2 (у 1,5 рази вищий), у 2020 та 2021 роках – 48,5 та 53,6 (відповідно, у 2,1 та 1,8 рази вищі за обласні показники).

З усієї кількості вперше оглянутих лікарем-ортодонтом пацієнтів лише невелика їх частка були дорослими. Коливання цих показників повторюва-

ли таку динаміку щодо осіб усіх вікових категорій. Спочатку в 2018 році було оглянуто 271 дорослого пацієнта, у наступному році їх кількість зросла і складала 422 пацієнти, що на 35,8% більше, потім у 2020 році відбулося передбачене падіння до 151 особи (на 44,3% менше початкового та на 64,2% менше максимального значення), і у 2021 році показник, складаючи 185 пацієнтів, трохи підвищився (він був на 31,8% меншим за початковий). У розрахунку на 10 тисяч дорослого населення області показники кількості вперше оглянутих лікарем-ортодонтом осіб, значно коливалися. У 2018 році цей показник становив 3,5, потім він зріс до 5,5, а у 2020 та 2021 роках різко впав до 2,0 та 2,5. Слід зауважити, що цей обласний показник лише у 2018 році поступався середньоукраїнському, який тоді становив 4,6, в усі ж інші роки середній в країні був нижчим за обласний, а саме, у 2019 році він складав 2,4 і був у 2,3 раза нижчий, ніж такий в області, у 2020 та 2021 роках – 1,8 та 2,1, відповідно, при цьому у зазначені роки перевищення обласного над середньоукраїнським показником було несуттєвим.

Що стосується дітей, які були вперше оглянуті лікарем-ортодонтом у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області системи МОЗ України, то їх у 2018 році було 3411, у 2019 році вперше оглянуто було уже 4324 дитини, що на 21,1% більше за попередній показник, у 2020 році – лише 1939 дітей, тобто на 43,2% та 55,2% менше, ніж у 2018 і 2019 році, коли була максимальна кількість вперше оглянутих дітей. Деяке зростання було визначено у 2021 році, в якому оглянули 2464 дитини (на 27,8% менше, ніж початковий показник у 2018 році). Обчислений на 10 тисяч дитячого населення показник у 2018 році, який становив 201,5, був у 2,2 раза нижчий за середньоукраїнський, що дорівнював 450,8. Трохи покращився зазначений обласний показник у 2019 році, коли він складав 258,8 та був найвищим за роки аналізу, поступаючись при цьому у 1,6 раза середньому в країні, який того року становив 405,9. У наступному році таке співвідношення збереглося, відповідні показники в області та країні склали 117,9 та 187,1. Лише у 2021 році показник кількості первинно оглянутих лікарем-ортодонтом дітей у розрахунку на 10 тисяч дитячого населення області незначно перевищив середній в країні, їх значення дорівнювали, відповідно, 152,3 та 146,6.

Кількість ортодонтичних пацієнтів, що закінчили лікування, у роки аналізу була значно меншою, і це цілком зрозуміло, зважаючи на його тривалість. Ортодонтичне лікування у закладах охорони здоров'я області завершили у 2018 році 588 пацієнтів усіх вікових категорій, у 2019 році – 652 особи. У 2020 році їх кількість була найменшою та становила 461 особу (на 21,6% та 29,3% менше за показники у попередні роки). Що стосується 2021 року, то кіль-

кість закінчивших лікування осіб, яких було 605, навіть незначно перевищувала таку у 2018 році. У перші два роки показники у розрахунку на 10 тисяч усього населення області, що становили 6,2 та 6,9, були нижчими за середні в країні, значення останніх склали 10,0 та 9,5, наступного року показники майже зрівнялися – 5,0 та 4,9, відповідно, а у 2021 році було зафіксовано перевищення обласного показника, що дорівнював 6,6, над середнім в країні, який складав 4,5, зокрема, у 1,5 раза.

Лише 93 особи віком 18 років і старше закінчили ортодонтичне лікування у 2018 році, при цьому наступного року їх кількість зросла до 115 пацієнтів, і це найбільша чисельність дорослих, що завершили лікування, за чотири роки. Далі у 2020 році було її зменшення до 88 осіб (на 5,4% менше за початковий показник і на 24,5% менше за максимальне значення) і у 2021 році знов збільшення до 109 пацієнтів, тобто майже до рівня 2019 року. Цікаво, що в усі роки, аналіз за які проводиться, обласні показники кількості осіб, які завершили лікування у лікаря-ортодонта, у розрахунку на 10 тисяч дорослого населення суттєво перевищували середньоукраїнські, зокрема, у 2018 році вони становили, відповідно, 1,2 та 0,5 (перевищення у 2,4 раза), у 2019 році – 1,5 та 0,4 (перевищення у 3,8 раза), у 2020 році – 1,2 та 0,2 (уже у 6 разів), у 2021 році – 1,4 та 0,5 (перевищення у 2,8 раза).

Кількість дітей, які закінчили ортодонтичне лікування, у 2018 та 2021 роках була майже однаковою – 495 та 496 дітей, відповідно, водночас у 2019 році цей показник сягнув максимального рівня, цього року завершили лікування 537 дітей, а у 2020 році їх було найменше – 373 дитини (на 24,7% менше за початковий показник і на 30,5% менше за максимальний). І якщо відносно дорослих показники кількості осіб, що закінчили ортодонтичне лікування, на 10 тисяч відповідного населення систематично перевищували у декілька разів середньоукраїнські, то щодо дітей спостерігалася інша тенденція. Лише у 2021 році спостерігалася перевищення обласного показника, що дорівнював 30,7, над середнім в країні, який складав 22,8, в усі ж попередні роки порівняння було на користь середньоукраїнського, а саме, останній у 2018 році дорівнював 53,4, у той час, як обласний складав 29,2 (перевищення у 1,8 раза), у 2019 році – 50,5 та 32,1, відповідно (перевищення у 1,6 раза), а у 2020 році показники, становлячи 26,3 та 22,7, були вже достатньо близькими за значенням.

Висновки. Кількість лікарів-стоматологів та лікарів-ортодонтів у закладах охорони здоров'я Кіровоградської області системи МОЗ України за 2018–2021 роки суттєво скоротилася, що певним чином відобразилося на показниках забезпеченості на 10 тисяч населення і показниках надання

ортодонтичної допомоги дорослому та дитячому населенню області.

Перспективи подальших досліджень. Зважаючи на сталу тенденцію щодо зростання чисельності

лікарів-стоматологів приватної практики, виглядає доцільним проведення у подальшому аналізу показників, які стосуються надання стоматологічної допомоги, у тому числі ортодонтичної, у її приватному секторі.

Список використаних джерел:

1. Egić B. Prevalence of orthodontic malocclusion in schoolchildren in Slovenia. A prospective aepidemiological study. *European journal of paediatric dentistry*. 2022. Т. 23. № 1. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.23804/ejpd.2022.23.01.07>
2. Saidov A.A. et al. To study the prevalence of anomalies and deformations of the dental system among school-age children in Bukhara. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*. 2020. С. 27–29.
3. Flis P, Ivanova K, Dakhno L. The prevalence of malocclusions in children aged 6–13 years living in kyiv and kyiv region. *Ukrainian Dental Almanac*. 2021. № 4. С. 42–47. <https://doi.org/10.31718/2409-0255.4.2021.07>
4. Дорошенко С.І., Савонік С.М. Поширеність зубощелепних аномалій у дітей віком 4–17-ти років. *Actual Dentistry*. 2020. № 5. С. 70–73. DOI: [org/10.33295/1992-576X-2020-5-70](https://doi.org/10.33295/1992-576X-2020-5-70).
5. Мельник В.С., Зомбор К.В., Білишчук Л.М., Мельник С.В. Поширеність зубощелепних аномалій у дітей дошкільного віку. *Інновації в стоматології*. 2023. № 1. С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.35220/2523-420X/2023.1.9>
6. Chukhray N., Lesitskiy M., Jasińska K. Prevalence of malocclusion among children in different age periods (Literature review). *Modern Science-Moderni Veda*. 2020. № 5. С. 147–155.
7. Лесіцький М.Ю., Фур М.Б., Машкаринець О.О. Поширеність зубощелепних аномалій серед дітей шкільного віку. *Вісник стоматології*. 2020. Т. 111. № 2. С. 61–66.
8. Фалінський М.М., Бойцанюк С.І., Островський П.Ю. Стан тканин пародонта в пацієнтів з ортодонтичною патологією. *Український стоматологічний альманах*. 2016. № 4. С. 69–71.
9. Мазур І.П., Лехан В.М., Рибачук А.В. Трансформації стоматологічної галузі за період незалежності України та їх вплив на доступність стоматологічної допомоги. *Медичні перспективи*. 2022. № 27(1). С. 184–192. DOI: [org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470](https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470)
10. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2019 рік : довідник. Кропивницький: Поліум; 2020:92 с. ISBN 978-966-8559-76-1.
11. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2021 рік : довідник. Кропивницький: Поліум; 2022:76с. ISBN 978-617-8112-10-3.

References:

1. Egić B. Prevalence of orthodontic malocclusion in schoolchildren in Slovenia. A prospective aepidemiological study. *European journal of paediatric dentistry*. 2022. Т. 23. № 1. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.23804/ejpd.2022.23.01.07>
2. Saidov A.A. et al. To study the prevalence of anomalies and deformations of the dental system among school-age children in Bukhara. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*. 2020. С. 27–29.
3. Flis P, Ivanova K, Dakhno L. The prevalence of malocclusions in children aged 6–13 years living in kyiv and kyiv region. *Ukrainian Dental Almanac*. 2021. № 4. С. 42–47. <https://doi.org/10.31718/2409-0255.4.2021.07>
4. Doroshenko S.I., Savonik S.M. Poshyrenist zuboshchelepnykh anomalii u ditei vikom 4–17-ty rokiv [Prevalence of dento-jaw anomalies in children aged 4–17 years]. *Actual Dentistry*. 2020. № 5. С. 70–73. DOI: [org/10.33295/1992-576X-2020-5-70](https://doi.org/10.33295/1992-576X-2020-5-70).
5. Melnyk V.S., Zombor K.V., Bilyshchuk L.M., Melnyk S.V. Poshyrenist zuboshchelepnykh anomalii u ditei doshkilnoho viku [Prevalence of dento-mandibular anomalies in preschool children]. *Innovatsii v stomatolohii*. 2023. № 1. С. 52–57. DOI: <https://doi.org/10.35220/2523-420X/2023.1.9> [in Ukrainian].
6. Chukhray N., Lesitskiy M., Jasińska K. Prevalence of malocclusion among children in different age periods (Literature review). *Modern Science-Moderni Veda*. 2020. № 5. С. 147–155.
7. Lesitskiy M.Iu., Fur M.B., Mashkarynets O.O. Poshyrenist zuboshchelepnykh anomalii sered ditei shkilnoho viku [Prevalence of dento-mandibular anomalies among school-age children]. *Visnyk stomatolohii*. 2020. Т. 111. № 2. С. 61–66 [in Ukrainian].
8. Falinskiy M.M., Boitsaniuk S.I., Ostrovskiy P.Iu. Stan tkanyn parodonta v patsientiv z ortodontychnoiu patolohiieiu [Condition of periodontal tissues in patients with orthodontic pathology]. *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh*. 2016. № 4. С. 69–71. [in Ukrainian].
9. Mazur I.P., Lekhan V.M., Rybachuk A.V. Transformatsii stomatolohichnoi haluzi za period nezalezhnosti Ukrainy ta yikh vplyv na dostupnist stomatolohichnoi dopomohy [Transformations of the dental industry during the period of independence of Ukraine and their impact on the availability of dental care]. *Medychni perspektivy*. 2022. № 27(1). С. 184–192. DOI: [org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470](https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470) [in Ukrainian].
10. Voronenko Yu.V., Mazur I.P., Pavlenko O.V. Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2019 rik [Dental care in Ukraine: analysis of the main activity indicators for 2019] : dovidnyk. Kropyvnytskyi: Polium; 2020:92s. ISBN 978-966-8559-76-1 [in Ukrainian].
11. Voronenko Yu.V., Mazur I.P., Pavlenko O.V. Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2021 rik [Dental care in Ukraine: analysis of the main activity indicators for 2021] : dovidnyk. Kropyvnytskyi: Polium; 2022:76 c. ISBN 978-617-8112-10-3 [in Ukrainian].